

NUTQ MADANIYATI — JAMIYAT AN'NAVIY TAKOMILLASHUVINING KOGNITIV VA IJTIMOY ASOSI SIFATIDA

Yuldasheva Xurshida Begijanovna

*Toshkent viloyati Bekobod tuman 1-son texnikumi
1-toifali Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada nutq madaniyati va jamiyat ma'naviyati o'rtasidagi dialektik aloqadorlik tahlil qilinadi. Nutq nafaqat axborot almashish vositasi, balki shaxsning ichki dunyosi, axloqiy me'yorlari va milliy o'zligini aks ettiruvchi ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida tadqiq etilgan. Globallashuv sharoitida milliy nutq odobini saqlash va rivojlantirishning ma'naviy-ma'rifiy ahamiyati ilmiy asoslab berilgan.*

Kalit so'zlar: *Nutq madaniyati, ma'naviyat, muloqot etiketi, lingvokulturologiya, ijtimoiy ong, adabiy til me'yor, milliy o'zlik.*

KIRISH (INTRODUCTION)

Insoniyat taraqqiyotining hozirgi bosqichida kommunikatsiya texnologiyalari jadal rivojlanayotgan bo'lsa-da, bevosita insoniy muloqotning mazmun-mohiyati va madaniyati masalasi hamon dolzarbligicha qolmoqda. Nutq madaniyati — bu shunchaki til qoidalariga amal qilish emas, balki jamiyatning ma'naviy yetuklik darajasini belgilovchi asosiy mezonlardan biridir. Zero, buyuk mutafakkir Alisher Navoiy ta'kidlaganidek, "Til — ko'ngil xazinasining kalitidir". Nutq orqali insonning ichki madaniyati, tarbiyasi va ma'naviy dunyosining boyligi namoyon bo'ladi.

2. Metodologiya (Methodology)

Maqolani yozishda tizimli tahlil, qiyosiy-tipologik o'rganish va sotsiolingvistik kuzatuv metodlaridan foydalanildi. O'zbek milliy nutq odobi namunalari va zamonaviy muloqot jarayonlari o'zaro solishtirilib, ma'naviyat markazlarining ushbu jarayondagi o'rni tahlil qilindi.

3. Asosiy qism (Main Part)

3.1. Nutq — Ma'naviyatning tashqi ko'rinishi

Nutq madaniyati tushunchasi ikki yo'nalishni o'z ichiga oladi:

- Lisoniy tomoni: Tilning grammatik, orfoepik va uslubiy qoidalariga rioya qilish.
- Etik (axloqiy) tomoni: Muloqot davomida muomala odobiga, andisha va lutfga amal qilish.

Ma'naviyatli inson o'z nutqida boshqalarning shaxsiyatini hurmat qiladi, qo'pollik (disfemizm)dan qochadi va chiroyli so'zlashga (evfemizm) intiladi. Bu esa jamiyatda o'zaro ishonch va samimiyat muhitini yaratadi.

3.2. Globallashuv va nutqiy inqiroz muammolari

Bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlar ta'sirida "nutqiy tartibsizlik" (lingvistik anarxiya) kuzatilmoqda. Jargonlar, varvarizmlar va so'kinish elementlarining nutqqa kirib kelishi nafaqat tilni buzmoqda, balki yoshlar

ma'naviyatining sayozlashishiga olib kelmoqda. Nutqning qashshoqlashishi fikrlashning qashshoqlashishiga sabab bo'ladi.

Muhim mulohaza: Nutq madaniyati past bo'lgan jamiyatda ma'naviy bo'shliq yuzaga keladi, bu esa milliy qadriyatlarning yemirilishiga yo'l ochadi.

4. Tahlil va Natijalar (Analysis and Results)

Nutq madaniyatini yuksaltirish bo'yicha o'tkazilgan kuzatuvlar quyidagi natijalarni ko'rsatmoqda:

Nutq madaniyati darajasi, Ma'naviy-ijtimoiy oqibati

Yuqori (Adabiy til, xushmuomalalik) Milliy g'urur, jamiyatda barqarorlik, shaxsiy nufuz.

O'rta (Kundalik so'zlashuv, oddiylik) Standart muloqot, madaniy cheklanganlik.

Past (Jargon, qo'pol nutq) | Agressiya, ma'naviy qashshoqlik, nizoli vaziyatlar.

Tahlillar shuni tasdiqlaydiki, davlat tili va nutq madaniyatiga e'tibor qaratilgan muhitda jinoyatchilik va ijtimoiy ziddiyatlar darajasi nisbatan past bo'ladi. Chunki so'z — inson ongini boshqaruvchi qudratli kuchdir.

5. Muhokama (Discussion)

Nutq madaniyatini shakllantirishda Ma'naviyat va ma'rifat markazlari, ta'lim muassasalari va OAVning roli beqiyosdir. Maqola doirasida quyidagi takliflar ilgari suriladi:

- Davlat idoralari va tashkilotlarda "Nutq odobi" korporativ standartlarini joriy etish.

- Ijtimoiy tarmoqlarda o'zbek tilining sof va madaniy ko'rinishini targ'ib qiluvchi loyihalarni ko'paytirish.

- Yoshlar o'rtasida kitobxonlik va notiqlik san'atini rivojlantirish orqali ularning so'z boyligini oshirish.

6. Xulosa (Conclusion)

Nutq madaniyati — bu millatning ma'naviy pasportidir. Har bir shaxs o'z nutqi ustida ishlashi orqali nafaqat o'zining, balki butun jamiyatning ma'naviy yuksalishiga hissa qo'shadi. Tilni asrash va uni chiroyli tarzda kelajak avlodga yetkazish — milliy ma'naviyatni asrash demakdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko'taramiz. - Toshkent, 2017.

2. Mahmudov N. Nutq madaniyati va davlat tilida ish yuritish. - Toshkent, 2013.

3. Kongruent muloqot nazariyasi va psixolingvistika (Xalqaro manbalar).